Bu kitap, Mustafa Kemal Atatürk'ün Avrupa'daki İzleri ve Düşünce Dünyasının "Oluşumu" adlı projenin bir ürünü olarak yayımlandı. Söz konusu projenin bir ayağı, Atatürk'ün çeşitli vesilelerle ziyaret ettiği bazı Avrupa ve Balkanlardaki şehirlerin, yıllar sonra yeniden ziyaret edilerek onun kaldığı mekânlara, ona ait yeni izler bırakmaktı. Nitekim bu konuda gerekli ziyaretler yapıldı. Diğer ayağı ise elinizde tuttuğunuz bu kitap oldu.

Kitapta, Atatürk'ün düşünce dünyasının oluşumunu etkileyen mekânlar, olaylar ve kişiler detaylı bir şekilde incelendi ve onun doğrudan kendisinin yazdığı belli başlı eserlerin varlığına dikkat çekilerek bu eserler üzerinden Atatürk'ün düşünce dünyası incelendi. Atatürk'ün entelektüel yanının ön plana çıkarılmaya çalışıldığı bu kitapla, okuyucular onun entelektüel yanı üzerine yeniden ve daha titizlikte düşünmeye davet edildi.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN AVRUPA'DAKİ İZLERİ VE DÜŞÜNCE DÜNYASININ OLUŞUMU

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN

AVRUPA'DAKİ İZLERİ VE DÜŞÜNCE DÜNYASININ OLUŞUMU

Editör
Hakan Uzun

Cumhuriyetin 100. yılına armağandır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN AVRUPA'DAKİ İZLERİ VE DÜŞÜNCE DÜNYASININ OLUŞUMU

Editör
Hakan Uzun

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ
Ankara ♦ 2024

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI 590

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN AVRUPA'DAKİ İZLERİ VE DÜŞÜNCE DÜNYASININ OLUŞUMU

Editör
Hakan Uzun

İnceleyiciler
Nurten Çetin
Makbule Sarıkaya

Yayına Hazırlayan
Selcan Koçaslan

1 Baskı: Ankara, 2024.
ISBN: 978-975-17-5977-1

Baskıya Hazırlık
Erdal Basım Yayın Dağıtım
+90 (312) 398 05 30 Ankara / Türkiye

Baskı
Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Sertifika No: 48058

Atatürk Araştırma Merkezi
Genel Ağ: atam.gov.tr
E-Mağaza: emagaza-atam.ayk.gov.tr

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Atatürk Araştırma Merkezine aittir.

YAZARLAR

Güner Doğan
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı

Bengül Bolat
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Temuçin Faik Ertan
Ankara Üniversitesi

Esra Sarıkoyuncu Değerli
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Cenk Reyhan
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Halim Kılıç
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Hüsnü Özlü
Millî Savunma Üniversitesi

Efdal As
Millî Savunma Üniversitesi

Hakan Uzun
Ankara Üniversitesi

Kadri Unat
Ankara Üniversitesi

Zafer Koylu
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ IX

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN DÜŞÜNCE DÜNYASININ OLUŞUMUNU ETKİLEYEN MEKÂNLAR, OLAYLAR VE KİŞİLER

Atatürk'ün Şehirleri: Selanik, Manastır ve İstanbul
Bengül Bolat 3

Çoklu Zekâ Kuramı, Liderlik ve Atatürk
Temuçin Faik Ertan 23

Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya Günleri (1913-1915)
Esra Sarıkoyuncu Değerli 45

Mustafa Kemal Paşa'nın Düşünce Yapısında Devlet ve Hükûmet
Cenk Reyhan-Halim Kılıç 71

İKİNCİ BÖLÜM

YAZDIĞI ESERLERDE ATATÜRK'Ü TANIMAK VE ANLAMAK

Bir Projenin Serencamı: Mustafa Kemal Atatürk'ün Avrupa'daki İzleri ve Düşünce Dünyasının Oluşumu/Yansımaları
Güner Doğan 115

Atatürk'ün Askerliğe Dair Yazdığı Eserler ve Düşünce Dünyasına Etkileri
Hüsnü Özlü 131

Tutmuş Olduğu Not Defterlerine Göre Atatürk'ün Duygu ve Düşünce Dünyası
Efdal As 151

M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Günlüğü
Hakan Uzun 173

Bir Modern Dönem Siyasetname/Nasihatname Olarak Nutuk
Kadri Unat 187

Medeni Bilgiler
Zafer Koylu 201

DİZİN 241

ÖN SÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu önderi ve aynı zamanda XX. yüzyılın önemli liderlerinden birisi olan Atatürk, 1881'de Selanik'te doğdu ve eğitim hayatına bir süre bu şehirde devam etti. 1894 yılında kaydolduğu Selanik Askerî Rüştiyesini bitirdikten sonra, 1896 tarihinde de Manastır Askerî İdadisine kaydoldu. Eylül 1910'da orduyu temsilen, Picardie Manevralarını izlemek amacıyla Fransa'ya gönderildi. 27 Ekim 1913'te Sofya Ataşe Militerliğine atandı. 1917 tarihinde Veliaht Vahdettin Efendi'nin maiyetinde Almanya'ya gitti. Mayıs 1918'de de böbrek rahatsızlığı sebebiyle tedavi için İstanbul'dan Viyana'ya hareket etti ve Viyana ile Karlsbad'da iki ay kadar tedavi gördü. Böylelikle günümüzde Avrupa kıtasında ve Balkanlarda bulunan çok sayıda ülkede bir süre yaşadı ya da buralara kısa süreli ziyaretlerde bulundu.

Öte yandan, mesleği askerlik olmasına karşın, ilgi alanı sadece mesleğiyle sınırlı kalmadı. Edebiyat, tarih, sosyoloji, hukuk gibi sosyal bilimler alanında yer alan pek çok bilim dalına karşı ilgi duydu. Dünyadaki ve ülkesindeki ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmeleri küçük yaşlarından itibaren yakından takip ederek, yaşananları anlamlandırmak için sürekli olarak okudu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu önderi Atatürk için, kitap okumak âdeta bir tutkuydu. Savaş sırasında dahi kitap okumaktan kendini alıkoyamayan Atatürk, ayrıca günlük tutmayı, anılarını yazmayı bir alışkanlık hâline getirdi. Yabancı dil öğrenmeyi de önemseyen Atatürk, askerî konularla ilgili olarak yazılmış bazı eserleri çevirdiği gibi, kendisi de mesleki konularda eserler yazdı. Bu özellikleri ve alışkanlıkları nedeniyle, Mustafa Kemal Atatürk'ten günümüze birçok eser kaldı. Artık pek çoğu bir belge niteliği de taşıyan eserlerinin gün ışığına çıkarılması, tümünün bir araya toplanması ya da yaptığı konuşmaların bir araya getirilmesine yönelik çalışmalar ise yıllar boyu devam etti ve özverili çok sayıda çalışmaların sonucunda önemli bir külliyat oluşturulabildi.

Bunlara bakarak eserleri anıları, günlükleri, mektupları, tuttuğu notlar, söylev ve demeçleri, bildirileri, telgrafları, raporları, askerlik mesleği ile ilgili çevirileri ve yazdığı kitaplar olmak üzere sınıflandırılabilir. Birçok kişi tarafından bir entelektüel olarak da kabul edilen Mustafa Kemal Atatürk'ten günümüze kalan eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1908 ile 1918 tarihleri arasında askerlik mesleği ile ilgili olarak çeşitli kitap çevirileri yaptı ve kitaplar yazdı. Bu konudaki eserleri, *Takımın Muharebe Talimi* (1908), *Cumali Ordugâhı* (1909), *Beşinci Kolordu Erkân-ı Harbiye Tabiye Tatbik ve Seyahati* (1911), *Bölüğün Muharebe Talimi* (1912), *Taktik Meselesinin Çözümü ve Emirlerin Yazılmasına* İlişkin Öğütler (1916), *Ta'lîm ve Terbiye-i Askeriyye Hakkında Nokta-i Nazarlar* (1916), *Zabit ve Kumandan İle Hasbihal* (1918), *Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, Arıburnu Muharebeleri Raporu* şeklinde sıralanabilir.

Gazetecilik merakı olan ve gazeteciliği kendisi için bir meslek olarak da düşünmüş olan Mustafa Kemal Atatürk, Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da bulunduğu sırada yakın arkadaşı Ali Fethi Bey'le (Okyar) birlikte 1 Kasım 1918 ile 21 Aralık 1918 tarihleri arasında toplam 51 sayı yayımladıkları *Minber* adlı günlük bir gazete çıkardı.

Atatürk'ün anıları ise ya doğrudan doğruya kendisinin tuttuğu notların ya da zaman zaman gazetecilere anlattığı yaşam öyküsünün gazetelerde yayımlanmasıyla meydana geldi. Bunlardan biri *Atatürk'ün Hatıra Defteri* adıyla yayımlandı. Güneydoğu'da 16. Kolordu Komutanı iken, 7 Kasım 1916 ile 25 Aralık 1916 günleri arasında tuttuğu notlardan oluştu ve o tarihte yaveri olarak görev yapan Yedek subay Şükrü Bey'e (Tezer) verilen günlük, içinde Şükrü Bey'in (Tezer) anılarının da yer aldığı bir şekilde, 1972 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından basıldı. Ayşe Afet İnan tarafından yayımlanan *M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları* adını taşıyan eser ise Atatürk'ün tedavi için gittiği Karslbad'ta tuttuğu günlüğe dayanmaktadır.

Günlükleri dışında, Atatürk'ün yaşamına ait bilgilerin bir kısmı da kendisinin gazetecilere verdiği röportajlar sırasında ortaya çıktı. Bunlardan ilki, Çanakkale Muharebeleri Savaşı ile ilgili olarak Ruşen Eşref'e (Ünaydın) anlattıklarını içeren röportajdır. Atatürk'ün Çanakkale Muharebelerinin, kendisinin doğrudan kumanda ettiği ve şahit olduğu saflarını anlattığı bu röportajı, 1918'de *Yeni Mecmua*'nın Çanakkale özel sayısında "Anafartalar Kumandanı Mustafa

Kemal'le Mülakat" adıyla yayımlandıktan sonra, 1930 tarihinde kitap hâline dönüştürüldü. 10 Ocak 1922 günlü *Vakit* gazetesinde "Hayatına Ait Hatıraları" adıyla bir kısım anıları yayınlandı. *Milliyet* ve *Hâkimiyet-i Milliy*e'deki anıların ilk sunuş yazısı ile *Vakit* başyazarı Ahmet Emin Yalman'a anlattığı bu anıları, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* adlı esere de konuldu. Öte yandan 1926'da *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanmak üzere Falih Rıfkı Atay'a anlattığı ve 1914-1919 yıllarını kapsayan anıları da dönemin *Milliyet* ve *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerinde yayımlandı. Onun, kamuoyu tarafından en bilinen eseri ise 15-20 Ekim 1927 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasının kongresinde söylediği ve 1928 yılında kitap hâline de getirilen *Nutuk* adlı eseridir.

Bunların dışında, 17 Kasım 1930 - 6 Ocak 1931 ile 26 Ocak 1931 - 2 Mart 1931 tarihleri arasında yaptığı yurt içi gezileri sırasında, eğitim, sağlık, maliye, ekonomi, adliye, bayındırlık gibi birçok alanla ilgili olarak, hem kendi gözlemlerine hem de vatandaşlarla yaptığı sohbetlerden elde ettiği verilere dayanarak, ülkenin içinde bulunduğu sorunlar ve bunların çözümüne yönelik önerilerinin bulunduğu raporlar hazırdı.

Öte yandan, 1931 yılından itibaren ortaöğretim kurumlarında okutulmaya başlanan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabının birinci bölümü de büyük oranda, Mustafa Kemal Atatürk'ün hem kendi el yazısıyla yazdığı hem de Afet İnan'a yazdırdığı notlardan oluştu.

Onun bir diğer eseri de *Geometri* adlı kitaptır. Geometri öğretmenleri ile birlikte, 1936-1937 kışında Dolmabahçe Sarayı'nda çalışıp hazırladığı bu eserle, matematik terimlerini Türkçeleştirdi. Bu eserde, matematikle ilgili terimler üretti. Bunlar ders kitaplarına alındı ve böylelikle eğitim dilinin Türkçeleşmesine ve Türkçenin bir bilim dili olabileceği konusuna somut katkı sağladı.

Atatürk'ün, Harp Okulu öğrencilik yıllarından başlayıp 1933 yılına kadar geçen zaman içinde doğrudan kendisi tarafından yazılmış olan defterler de, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı tarafından *Atatürk'ün Not Defterleri* adıyla, 12 cilt olarak yayımlandı. Söz konusu defterlerde, harp tarihini ilgilendiren birtakım bilgiler bulunduğu gibi, tutulan notlardan Atatürk'ün yaşadığı dönemin iç ve dış siyasi, askerî ve toplumsal gelişmelerine yönelik olarak yaptığı değerlendirmelere ve özel yaşamına ait bazı bilgilere de ulaşılabilmektedir. Atatürk'ün not defterlerinin dışında kalan notları ise yine aynı kurum tarafından, *Türk Tarihi Yazıları Mustafa Kemal Atatürk* adıyla yayımlandı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Avrupa'daki İzleri ve Düşünce Dünyasının Oluşumu adını taşıyan bu çalışma başlıca iki bölümden oluştu. Eserin birinci bölümünde, insanların kişiliklerinin ve düşünce dünyalarının oluşumunda doğdukları, büyüdükleri, öğrenim gördükleri, yaşadıkları ve ziyaret ettikleri yerlerin etkileri olduğundan hareketle, Atatürk'ün düşünce dünyasının oluşumunu etkileyen mekânlar, olaylar ve kişiler detaylı bir şekilde incelendi. İkinci bölümde ise onun doğrudan kendisinin yazdığı belli başlı eserlerin varlığına dikkat çekildi ve bu eserler üzerinden Atatürk'ün düşünce dünyası keşfedilmeye çalışıldı.

Geleceği konuşmak için geçmişin bilgisine duyulan ihtiyaca cevap vermesi dileğiyle...

Hakan Uzun
Ankara 2024